

ruimtelijke componenten voor de dorpsvisie 2020

HITZUM

Dorpskwaliteitsvisie

—

Inhoud

1.	Inleiding	5
2.	Identiteit	7
2.1	beeldkaarten kwaliteiten, knelpunten en kansen	7
2.2	gebieds-DNA	9
2.3	dorps-DNA	11
3.	Dorpskwaliteitsvisie	13
3.1	ontwikkelen van het dorps-DNA	13
3.2	dorpskwaliteitsvisie	15

situatie 2000

1 Inleiding

Dorpskwaliteitsvisie

De landschappelijke en stedenbouwkundige structuur en openbare ruimten van Hitzum hebben veel potentie en bepalen de identiteit en leefbaarheid van het dorp. Deze kunnen ingezet worden als ruimtelijke kwaliteit voor nieuwe ontwikkelingen.

Er zijn ruimtelijke kwaliteitsdragers die het dorp uniek maken. Tijdens keukentafelgesprekken, die ter voorbereiding van de dorpsvisie zijn gehouden (zie separate bijlage) waren de kernwoorden: landelijkheid, ruimte, ligging nabij steden en de sociale samenhang. Deze bepalen de identiteit, de functionaliteit, de bereikbaarheid en de leefbaarheid van Hitzum.

Dit plan is een ruimtelijke aanvulling op de dorpsvisie. Er is gewerkt met en door het dorp om die ruimtelijke kwaliteiten in beeld te brengen, die bepalend zijn voor de landelijke identiteit van Hitzum. Daarnaast zijn de kansrijke structuren en ideeën voor de toekomst in beeld gebracht als inspiratie voor toekomstige plannen en projecten. De resultaten geven de gemeenschappelijke uitgangspunten en visie van het dorp.

Doel

- een dorpskwaliteitsvisie met en door bewoners
- vastleggen ruimtelijke kwaliteitsdragers van Hitzum
- ruimtelijke samenhang tussen verschillende (lopende) projecten en het bestaande dorp
- ruimtelijke samenhang tussen nieuwe ontwikkelingen
- vertalen van kwaliteiten en potenties in ruimtelijk kader
- een totaalplan als uitgangspunt voor de aanvraag van mogelijke subsidiegelden
- een totaalplan dat in zijn geheel totstandkomt met en door de bewoners in afstemming met de gemeente en dient als voorbereiding voor een meerjarenplan 2020 voor de uitvoering van verschillende onderdelen/projecten.

Blauw

Groen

Grijs

Rood

beeldkaarten kwaliteitsdragers Hitzum

2 Identiteit

2.1 Beeldkaarten

Blauw

opvaart Noorderbuurt, Arumervaart, poldersloten, waterbuurt met voorkanten aan het water

Het brede openbare vaarwater wordt als een waardevolle kwaliteit beschouwd in Hitzum, er loopt een opvaart tot in de kern van de Noorderbuurt. Dit is de dorps haven, een belangrijke dorpskwaliteit. De kwaliteit kan hier nog wel worden versterkt, door de haven uit te diepen en meer samenhang aan te brengen in de landschappelijke kwaliteit. De Arumervaart loopt ten westen langs het dorp. Recreatie-ontwikkelingen aan de westzijde van de Arumervaart bieden tevens kansen om de vaart meer deel van het dorp te laten uitmaken. Er is voldoende ruimte voor een nieuwe opvaart en openbare ligplaatsen. De interne waterstructuur, de poldersloten, bepalen het beeld van de randen van het dorp. Hier kan meer mee worden gedaan, door nieuwe aansluitingen met de vaart of recreatief medegebruik.

Groen

groene kommen: 'De Terp', kaatsveld, terprand en beplanting, laanstructuren Noorderbuurt en voormalige Hoofdweg, erfbeplanting binnen en buiten de bebouwde kom

Hitzum is een groen terpdorp. Dankzij de groene open ruimtes in de kern is er veel 'lucht' in het dorp en is bijna overal het landschap zichtbaar en beleefbaar. De oudste lanen en terpbeplanting herinneren aan de tijd dat Hitzum een voornaam terpdorp was. Buiten en in de bebouwde kom wordt het beeld mede bepaald door karakteristieke erfbeplanting en sloten. Deze kwaliteit is her en der wel rafelig. Er zijn nieuwe erven zonder de karakteristiek groene erfbeplanting, water is verdwenen uit de openbare ruimte en er is een ruilverkavelingsbos toegevoegd aan de westentree van het dorp, waardoor de dorpsentree is dichtgegroeid. Deze factoren maken het beeld van het groene Hitzum minder samenhangend. De kwaliteit van groene erfafscheiding en water en sloten in de openbare ruimte kan opnieuw worden versterkt. De groene kommen, laanstructuren, groene erven en openbaar water zijn de inspiratie voor toekomstige ontwikkelingen. Nieuwe woningen zouden bij voorkeur met de voorkant naar de groene kommen, het (nieuwe) water en de straat moeten worden gebouwd. Dit versterkt het dorps karakter, dat is gebaseerd op

gemeenschappelijke openbare ruimtes, waar mensen elkaar ontmoeten en het dorpsleven zich afspeelt. Daarnaast heeft elk huis heeft zo zicht op openbaar groen of water. Zo kan het kaatsveld ook aan kwaliteit winnen door een nieuwe groene rand van bijvoorbeeld hagen en door functies en voorkanten aan het kaatsveld te leggen, zoals de uitbreiding van het dorps huis.

Grijs

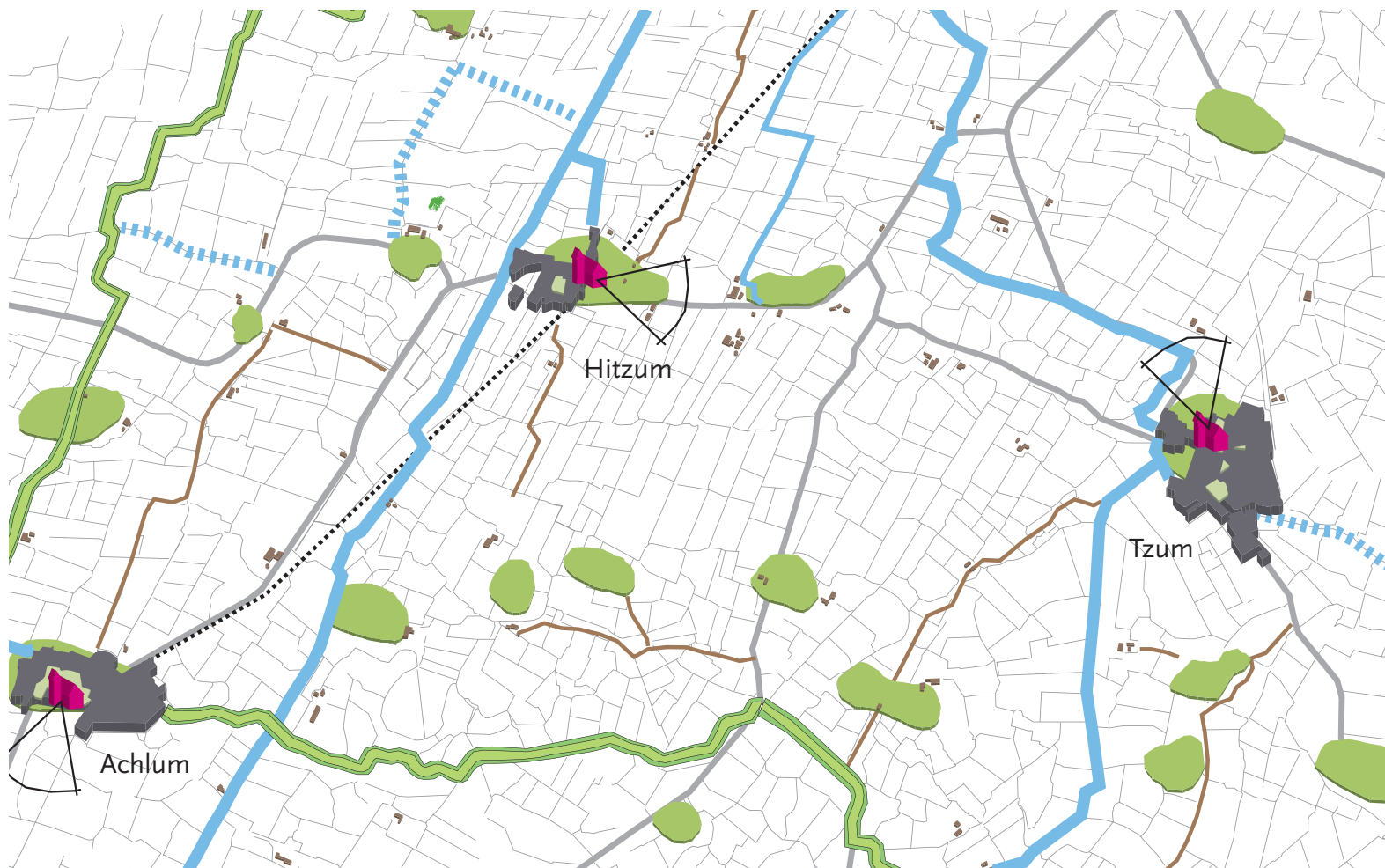
Kerkbuurt, dorpspaden, Binnenpaad, landbouwweg

Hitzum heeft een 'losse' dorpsstructuur, de bebouwing is georiënteerd op de openbare ruimte van groene kommen en dorpsstraten. Dit is een kwaliteit van het dorp. De inrichting van de dorpsstraten verschilt echter sterk en vertoont op dit moment weinig samenhang. Kwaliteitsverbetering en meer samenhang in de inrichting van het 'dorpsrondje' Kerkbuurt, Feikemastraat en J.P. van Dijkstraat versterkt niet alleen de kwaliteit en eenheid van het dorp, maar biedt ook de kans de randen van het kaatsveld op te knappen. De aanwezigheid van paden naar het buitengebied en door het dorp maken het dorp interessant. Deze kunnen -door enkele eenvoudige- herstelwerkzaamheden, worden uitgebreid tot echte ommetjes. De Hoofdweg maakt door de inrichting en het gebruik niet integraal deel uit van het dorp. De breedte, het asfalt en het losliggende voetpad geven nu aan dat de doorgaande functie belangrijker is. Hier liggen kansen voor het dorp om in overleg met gemeente de kwaliteit van de Hoofdweg te vergroten in combinatie met de leefbaarheid en veiligheid in het dorp, door te investeren in de dorpsstraten en in herinrichtingsmaatregelen voor de Hoofdweg, waardoor het dorps karakter stijgt en één of twee veilige oversteekplaatsen ontstaan. Het is hierbij belangrijk te investeren in de 'adressen' aan de Hoofdweg, bijvoorbeeld door het schoolplein en het groen van 'De Terp' door te trekken over de weg. Op deze locaties is de weg 'te gast' in het dorp.

Rood

kerk, vooroorlogse buurten: deel van de Kerkbuurt, Noorderbuurt, boerderijen (met groene erven), school, schoolwoning

De beeldbepalende bebouwing bevindt zich niet alleen langs het kaatsveld en Hoofdweg (school en schoolwoning) maar zeker ook aan de randen van het dorp. Beeldbepalende boerderijen, met groene erven in het dorp en in het buitengebied dragen bij aan de ruimtelijke kwaliteit van het dorp en zorgen voor een fraaie afwisseling in het bebouwingsritme. De kerk op de terp maakt het dorps silhouet af, zoals een terpdorp betaamd. Vooral de groene erven en de bebouwing van de Noorderbuurt en Kerkbuurt vormen de inspiratie voor nieuwe ontwikkelingen.

Legenda

- bos
- dorp
- (voormalige) terp
- zicht / aanzicht
- kerk
- boerderij
- dijk
- infrastructuur
- trambaan
- paden
- watergang, (op)vaarten
- voormalige watergang
- water

2.2 Gebieds-DNA

Hitzum in de regio

Het kleiweidegebied kent van oudsher een zeer divers verkavelingspatroon met verspreid liggende terpdorpen, onderling verbonden door vaarten en paden. Deze kwaliteit -ontstaan door het gebruik van het landschap- is de basis voor toekomstig gebruik. Hitzum maakte net als vele andere terpdorpen deel uit van dit fijnvertakt netwerk van vaarten, paden en terpen. Ten westen van het dorp ligt de buurt Wester-Hitzum. Op grotere afstand liggen de buurten Doyum en Sopsum, oude terpen, zoals de namen al doen vermoeden. Hitzum, Achlum, Tzum en Lollum steken af tegen de horizon door het typische lommerrijke dorpssilhouet met verhoogd liggende kerk.

water

Langs de westkant van het dorp loopt de Arumervaart. De vaart is van oudsher de verbinding naar de trekvaart tussen Leeuwarden en Harlingen en zuidwaarts de verbinding met Makkum en Bolsward. Vrijwel alle Friese dorpen waren ooit over het water bereikbaar, soms rechtstreeks, maar meestal via een opvaart. Nu wordt de opvaart van Hitzum gebruikt als dorpshaven en de Arumervaart voor de recreatievaart. Door toename van de recreatieve watersport neemt het aantal vaarbewegingen toe. De vaart is een verbinding tussen de route Bolsward-Harlingen, de Achlumervaart richting Harlingen en de kleiroute. Het is mogelijk om in Hitzum een boot te huren.

recreatieve routes

Op de recreatiekaart van de Provincie Fryslân (zie bijlagen) valt Hitzum buiten het circuit van recreatieve waterverbindingen, fietsroutes en paden. Ten Noorden van het dorp loopt het Hitzumer Binnenpaad.

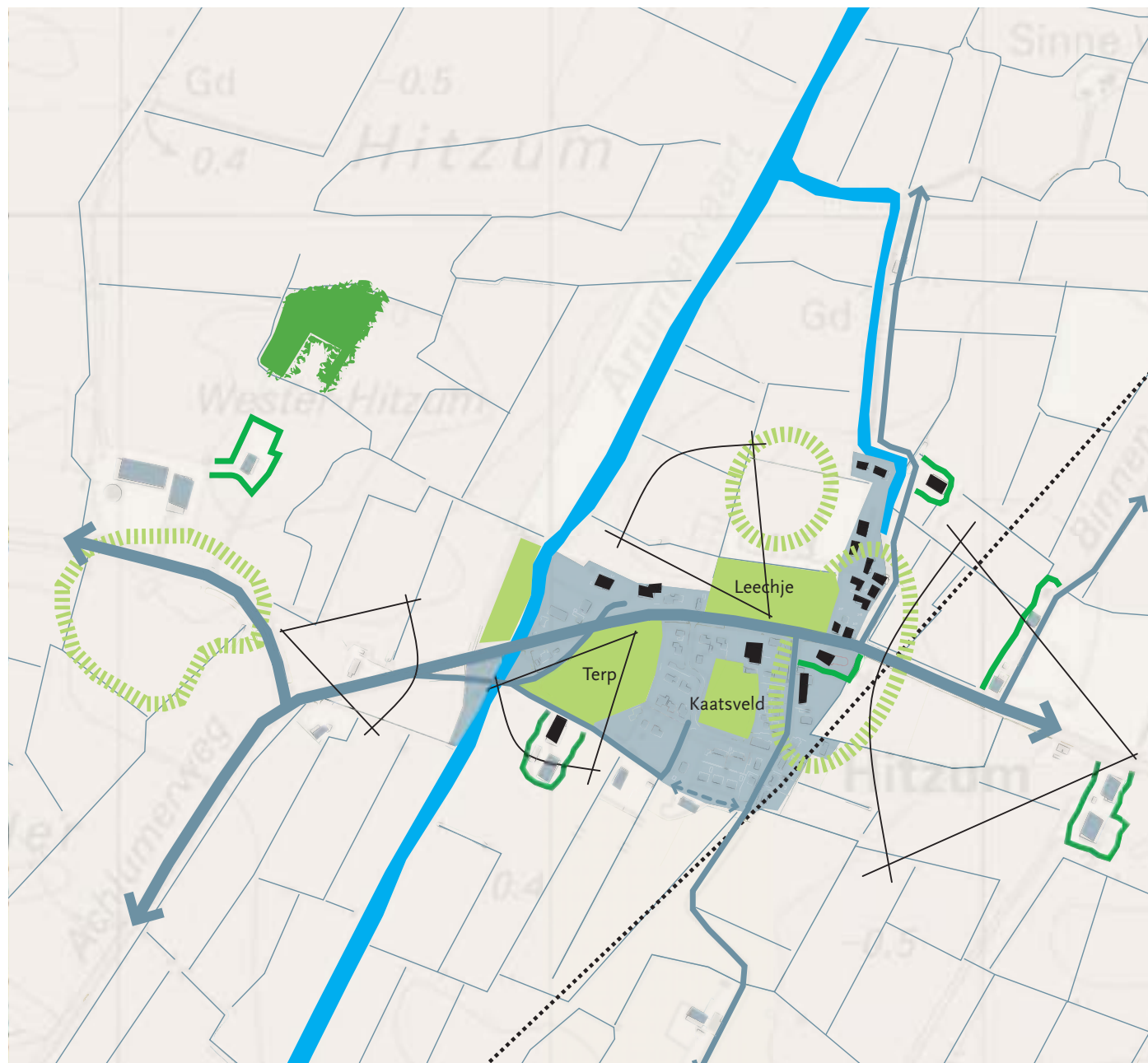
Via het Hitzumer-Binnenpaad is men binnen 10 minuten in Franeker. Het Hitzumer Binnenpaad behoort tot het Provinciale fietsroutenetwerk. De fietser die de route volgt ziet Hitzum echter wel liggen, maar passeert het dorp niet. Neemt men het fietspad richting Achlum en Arum, dan ligt Hitzum op de route en kan zelfs even koffie worden gedronken.

Ooit liepen oude paden naar Franeker, de Slachtedyk en de dorpen in de wijde omgeving. Er zijn paden opgeheven door de ruilverkaveling en door de aanleg van het Van Harinxmakanaal. Van een aantal paden zijn de sporen nog zichtbaar. De kennis van oude paden wordt overgedragen van de ene generatie op de andere. Dorpsbewoners gebruiken deze oude paden nog altijd voor een ommetje rond het dorp. Vaak echter voeren ommetjes over het land van een boer of over particuliere gronden.

Oude en nieuwe paden zijn met het dorp in beeld gebracht, waardoor kan worden onderzocht of (delen van) het netwerk opnieuw kan worden ontwikkeld. Waardevolle oude routes kunnen immers inspireren tot nieuwe paden en wegen. De 'wandelaar van Hitzum' is een belangrijk onderdeel van deze ruimtelijke paragraaf. (zie bijlagen en hoofdstuk ontwikkelingskansen)

regionaal kwaliteitsnetwerk

Het 'DNA' van dorp en regio geeft een beeld van het 'regionale kwaliteitsnetwerk' en de zichtbare en onzichtbare kwaliteitsdragers van het dorp. Deze kaarten zijn ontwikkeld om een methode aan te reiken waarmee dorpen en plannenmakers -in de breedste zin van het woord- cultuurhistorische en landschappelijke kwaliteit kunnen duiden en inzetten bij toekomstige ontwikkelingsprocessen. Afwegingen ten behoeve van dorpsgroei kunnen plaatsvinden als deze kaarten worden gecombineerd met de op handen zijnde groene, grijze, blauwe en rode ontwikkelingen.

LEGENDA

- mozaïekverkaveling
- reigersbos
- groene ruimte
- terp
- watergang, opvaarten
- hoofdstraat
- paden
- voormalige paden
- voormalige trambaan
- bebouwing
- boerderij / waardevolle erven
- beeldbepalend gebouw
- zicht / aanzicht

dorps-DNA; de waardevolle kwaliteitsdragers van Hitzum

2.3 Dorps-DNA

Hitzum is een terpdorp. Het ligt ten zuiden van Franeker. Een dorp van rond de 240 inwoners, met een -naar alle waarschijnlijkheid- roemrijk verleden. Afgravingen van de terp leverden vondsten, waaruit blijkt dat Hitzum ooit vooraanstaande inwoners kende. Een groot deel van de terp is in de loop van de twintigste eeuw afgegraven. In en rond het dorp liggen nu meerdere terpen, of eigenlijk 'terpresten'. De kern van Hitzum bestaat uit de prominente kerkterp met een ruim kerkhof en compacte bebouwing. De bebouwing is gegroeid langs de kerkterp (de Kerkbuurt), de Noorderbuurt en de doorgaande weg.

Het dorp heeft een verbinding met de Arumervaart vanaf de Noorderbuurt. Hier ligt -tussen de authentieke arbeidershuisjes- de dorpshaven, een pad voert langs de opvaart naar het noorden. Ooit was de Hoofdweg een ringpad, deze is tot dorpsstraat verbreed en de bebouwing richt zich op de kern. Het dorp kent bescheiden, vriendelijke huisjes van gele steen.

In de Kerkbuurt staan enkele woningen in een sobere bouwstijl van voor en na de oorlog. Daarnaast is er een aantal prachtige beeldbepalende gebouwen, waaronder de school aan de Hoofdweg, de schoolmeesterwoning en een aantal oude boerderijen in en om het dorp. Vooral de combinatie van de bebouwing, oude meanderende paden, ruime erven, bebouwingsclusters, open velden, dorpsweiden en verre zichten maken het dorp uniek.

situatie 1800

situatie 1900

situatie 2000

kaatsveld als middelpunt

terpranden versterken

groene erven

rondje water

geen doodlopers, maar doorlopers

voorkanten naar het dorp

groene kommen als rode draad

de wandelkaart van Hitzum

ruilverkavelingsbosjes opschonen

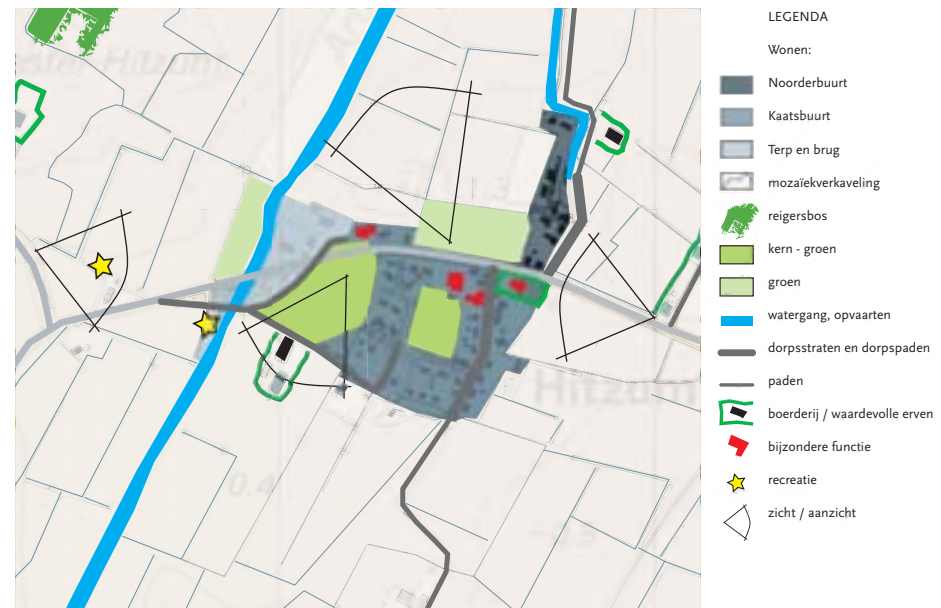
3 Dorpskwaliteitenvisie

3.1 Ontwikkelen van het Dorps-DNA

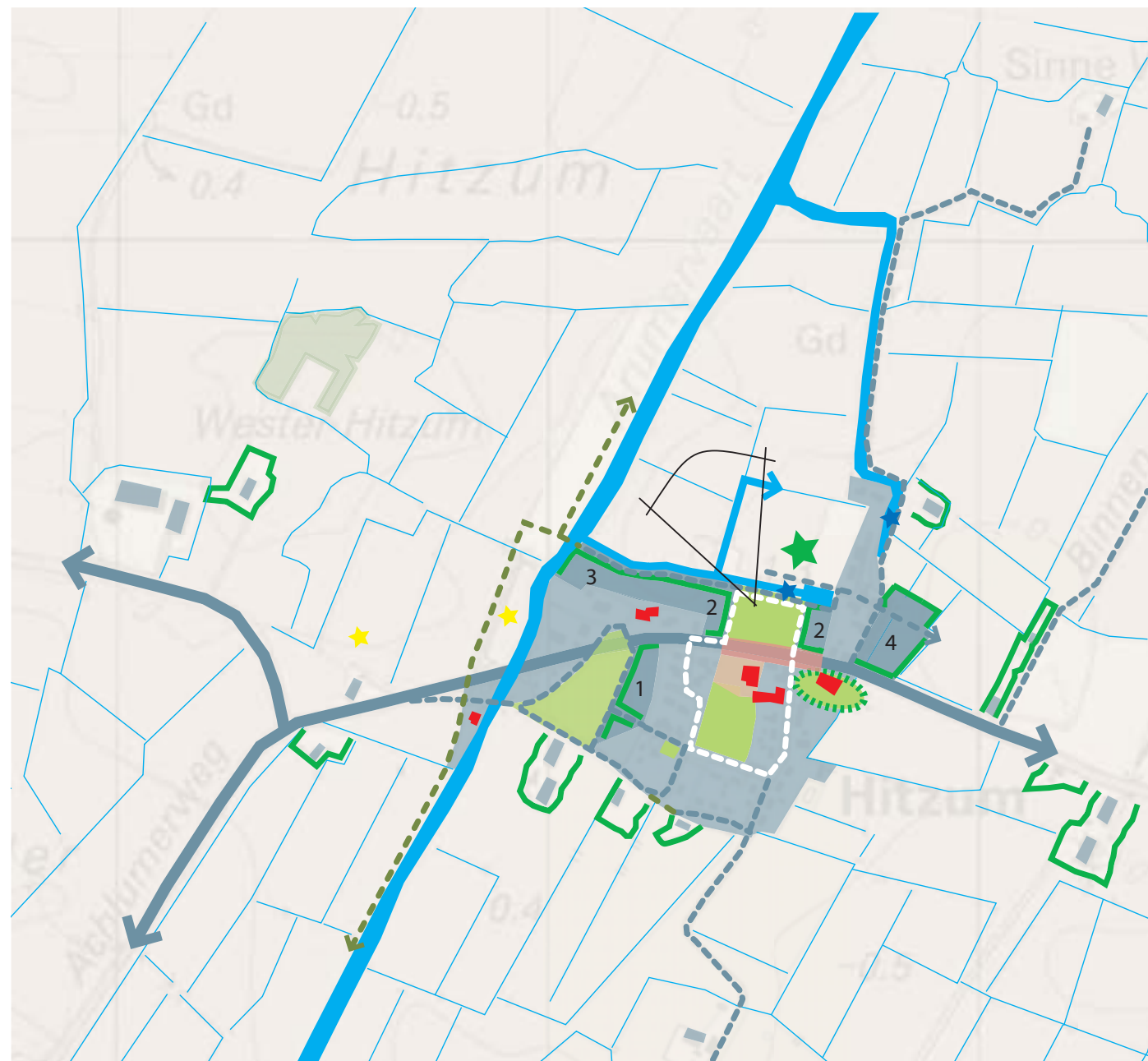
Het gaat erom de cultuurhistorische (beeld)kwaliteiten van het dorp mee te nemen als inspiratie voor nieuwe ontwikkelingen.

Er liggen kansen:

- de gebruiks- en belevingswaarde;
Hitzum heeft een 'losse' dorpsstructuur, en bestaat in principe uit drie delen of 'buurten'. Bewoners gebruiken en beleven deze drie buurten op verschillende wijze. Elke buurt heeft zijn eigen gebruikswaarde en belevingswaarde. De Kerkbuurt is voor veel mensen de meest karakteristieke buurt. Het laantje, de reed, de informele verkaveling en de ligging aan de dorpsvaart versterken de samenhangende kwaliteit. De buurt rond het kaatsveld vertoont in dit opzicht minder samenhang. Door het kaatsveld echter weer als centrale kwaliteit in te richten en de Feikemastraat en J. P. van Dijkstraat in te richten als een laan en onderdeel te maken van een nieuw dorpsrondje kan deze buurt aan kwaliteit winnen. De Noorderbuurt ligt net als de Kerkbuurt enigzins los van het dorp en heeft veel royale erven met een sterke relatie met het landschap en de Terp. Er liggen kansen de kwaliteit per buurt te versterken, en tegelijk de samenhang tussen de buurten te verhogen. Dit kan onder andere door nieuwe woningen te oriënteren op de openbare ruimte (geen achterkanten naar de Terp en it Leechje) maar ook door paden rond deze groene kommen, voor de bebouwing langs. Het nieuwe dorpsrondje kan worden uitgevoerd als verbindende laan tussen de drie buurten. Relatief kleinschalige kwaliteits- en leefbaarheidsimpulsen rond de Hoofdweg bieden -als ze in samenhang plaatsvinden- kansen om de dorpskom beduidend meer 'centrumallure' te geven.
- voor het doorzetten van het typische straatbeeld van de Noorderbuurt
- door te bouwen aan de beeldkwaliteit van de Hoofdweg, Noorderbuurt, de Terp en de Kerkbuurt
- de Hoofdweg interessanter te maken, inclusief de naastliggende grote open ruimte
- kwaliteit toe te voegen aan de groene, openbare ruimte van de groene kom, die ook wel 'de Terp' wordt genoemd
- kwaliteit toe te voegen aan het kaatsveld
- meer wandel'ronpjes' mogelijk te maken in de toekomst
- een openbare haven te creëren
- ruimte te maken voor nieuwe woonmilieu(s) gekoppeld aan de landschappelijke kwaliteit en de bestaande kwaliteit
- nieuwe functies toe te voegen voor het dorp (werken aan een compleet dorp)

gebruik en beleving

LEGENDA

- 1 wonen - uitbreiding fase 1, vanaf circa 2008
- 2 wonen - uitbreiding fase 2, vanaf circa 2016
- 3 wonen - uitbreiding fase 3, vanaf circa 2025
- 4 wonen - uitbreiding fase 4
- wonen - bestaand
- kern - schoolplein
- kern - dorpsplein/dorpshart
- kern - groen
- uitbreiden terp
- mozaiekverkaveling
- bijzondere functie
- nieuwe waardevolle erven
- watergang, opvaarten
- ontwikkeling haventje/steigers
- dorpsrondje/dorpslaantje/kwaliteitsarrangement
- dorpsstraten/paden
- uitbreiden wandelnetwerk/ommetje
- zicht/aanzicht
- kwaliteitsrand/groene erven
- ontwikkeling recreatie
- gebiedseigen groene buffer (singels, dorpstuin, knotswilgen)

3.2 Dorpskwaliteitsvisie

Speerpunten:

1. *nieuwe dorpskom*
 - groene kom aan Hoofdweg “it Leechje van Koopmans” transformeren tot nieuwe groene kwaliteitsruimte (met ijsbaan of andere dorpsactiviteiten) waar mogelijk ruimte is voor recreatief medegebruik (openbare ligplaatsen, wandel-fietspad) waaromheen gewoond kan worden aan het water, waarbij de voorzijde van de bebouwing gericht wordt op de groene ruimte
2. *verbeteren leefbaarheid en veiligheid rond de Hoofdweg*
 - het kruispunt van de Hoofdweg en de Kerkbuurt herinrichten als centrale schakel van het dorp en veilige oversteek. Door nieuwe bebouwing (2) kan een centrale ruimte ontstaan; een dorpshart
 - het kruispunt oude weg en Hoofdweg herinrichten waardoor de cultuurhistorisch waardevolle laan weer beter tot zijn recht komt en een veiliger oversteek ontstaat
 - doorontwikkelen dorpsrondje over de Hoofdweg als ontsluiting van de nieuwe dorpskom, met veilige oversteken
3. *kwaliteitsslag Kerkbuurt’ (‘De Terp’, Kerkbuurt - Feikemastraat - J.P. van Dijkstraat)*
 - herinrichting bestaande straten, aanleg ontsluiting nieuwbouw
4. *opknappen kaatsveld als centrale groene ruimte voor dorpsactiviteiten*
 - te denken valt aan een koppeling tussen school, dorpshuis en kaatskantine met een duidelijke relatie met enerzijds kern-plein en anderzijds kaatsveld
5. *wateropgave en recreatieve voorzieningen watersport*
 - uitbreiden boezemvaart, in combinatie met ligplaatsen
 - openbare ligplaatsen, kwaliteitsverbetering dorpshaven, recreatief medegebruik
6. *de wandelkaart van Hitzum*
 - uitbreiden paden netwerk door herstel oude paden, meeliften in projecten oude paden nieuwe wegen en ommetjesprijsvraag
7. *groene ervenplan*
 - doorbouwen aan sloten en singelbeplanting als erfbegrenzing nieuwe erven, uitbreiding en kwaliteitsversterking kerkterp en dorpsilhouet

De kansen zijn gebundeld in drie uitvoeringsprogramma's:

- A. het kwaliteitsarrangement van Hitzum: 'de complete en leefbare kern
- B. Hitzum; 'het groene terpdorp'
- C. ontwikkelen van het recreatieve netwerk; 'geen doodlopers maar doorlopers'

A. *Het kwaliteitsarrangement van Hitzum: 'de complete en leefbare kern'*

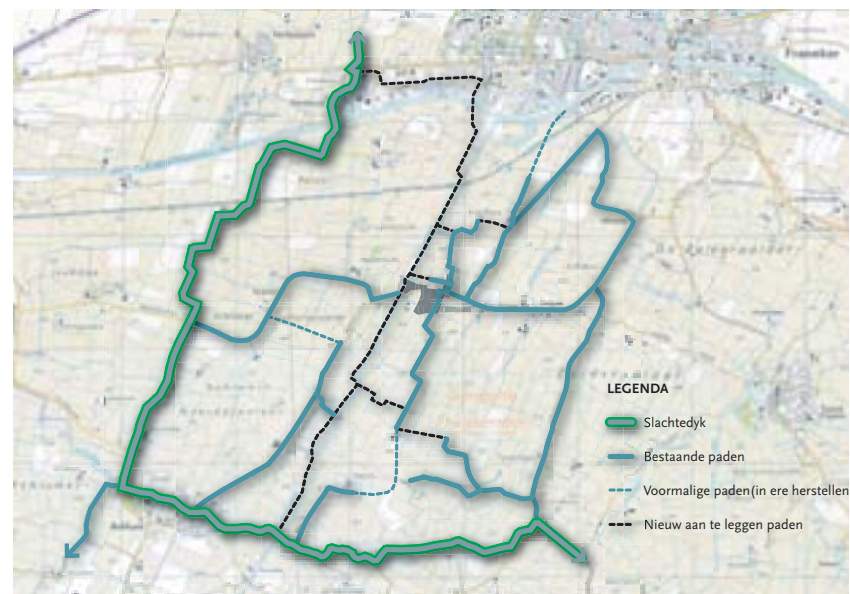
Om meer samenhang te verkrijgen in de losse dorpsstructuur van Hitzum en vooral kwaliteit toe te voegen aan de dorpskern kunnen rond de dorpskern van Hitzum meerdere kansen worden gebundeld. De volgende doelen kunnen – door ze in samenhang te ontwikkelen – de leefbaarheid en ruimtelijke kwaliteit van het dorp versterken:

- landelijke woonontwikkeling door 'inbreiding' en kwaliteitsversterking "it Leechje van Koopmans"
- doorontwikkelen van het dorps-DNA door te bouwen op vergelijkbare wijze als in de karakteristieke buurten Noorderbuurt en De Terp
- duurzame waterontwikkeling met recreatief medegebruik
- verhogen verkeersveiligheid Hoofdweg
- versterken recreatief medegebruik
- ontwikkeling van het rondje Hitzum door herinrichting
- kern versterking, meer 'centrum allure'
- versterken doorzichten
- functies 'aan' het kaatsveld leggen
- voorkanten woningen gericht op de openbare ruimte

B. Hitzum; het groene terpdorp

Opknappen en uitbreiden van de kerkterp biedt kansen om het beeld van het dorpsgezicht vanaf de oostzijde te verbeteren, passend bij de landschapskarakteristiek. Daarnaast kan veel meer gedaan worden met de kwaliteit van de erven. De singels en sloten, die oude erven typeren, kunnen ook bij nieuwbouw worden ingezet als kwaliteit. (nieuwe groen/blauwe dorpsrand). Kenmerkend voor Hitzum zijn de groene binnenruimten/kommen waarop de bebouwing met de voorzijde gericht is. Hitzum heeft van oudsher een statige groene laan als ontsluiting gekend. Dit was een van de radialen vanaf de terp. Deze laan is nog altijd zichtbaar, maar wordt onderbroken door de Hoofdweg. Door een ingreep in de laanbeplanting en verharding op de plek waar de laan langs 'De Terp' de Hoofdweg kruist kan de historische laanstructuur opnieuw zichtbaar worden gemaakt, krijgt 'De Terp' meer kwaliteit en kan tevens een veilige oversteek worden gecreëerd. De Noorderbuurt heeft tevens een grote kwaliteit als groene laan. Deze kwaliteit kan worden versterkt. Door bebouwing rond 'Het Leechje' ontstaat een nieuwe dorpskom met bijzondere nieuwe erven, die recht doen aan het DNA van Hitzum.

C. ontwikkelen van het recreatieve netwerk; 'geen doodlopers maar doorlopers'

Hitzum hecht veel waarde aan het recreatieve netwerk van water en fiets- en wandelpaden. Vanuit recreatief en economisch oogpunt vormt de recreatie een groeiende kans voor de leefbaarheid en ruimtelijke kwaliteit in het dorp. Het water en de paden zijn belangrijke karakteristieken van het dorps-DNA van Hitzum, niet alleen voor de recreatie maar zeker ook voor de bewoners. Nieuwe ontwikkelingen zouden bij voorkeur altijd moeten worden gekoppeld aan nieuwe kwaliteit in de water- en padenstructuur. Er zijn vele doodlopende paden in en om het dorp, die soms op eenvoudige wijze kunnen worden kortgesloten tot een rondje of ommetje. Hitzum heeft de kansen in beeld gebracht in de 'wandelkaart van Hitzum'.

Colofon

Dit dorpskwaliteitsvisie is tot stand gekomen, dankzij medewerking van:

Dorpsbewoners	Hitzum
Chris Kramer	Visiegroep dorpskwaliteitsvisie
Adri Verduijn	Visiegroep dorpskwaliteitsvisie
Joukje Kampen	Visiegroep dorpskwaliteitsvisie
Cor Pasma	Visiegroep dorpskwaliteitsvisie
Mevr. Carpentier	Gemeente Franekeradeel
Sandra van Assen	NoordPeil Landschap & Stedenbouw
Jelmer Bokma	NoordPeil Landschap & Stedenbouw

